

„Nagu esimest korda...“

Sõna «uus» kasutame liiga tihti, isegi nii tihti, et mõnikord kaob täpne arusaamine selle sõna tähendusest. Mis on kunstis uus — kas uued väljendusvahendid või uus sisu? Või see vana, mis erksa kunstniku loominguks äkki uue elu saab?

Räägime Mai Murdmaa lavastatud Manuel de Falla balletist «Suur võlur — armastus» RAT «Estonia» laval.

Erakordselt uue sisuga on maailma klassikalist balletiliteratuuri rikastanud ainult Stravinski-taolised kõikehaaravad geeniused; hispaania meistri teoses — sisuliselt võttes — pole midagi uut.

Koreograafiliste võtete arsenal on sajandite jooksul muutunud nii väljendusrikkaks, et katsed midagi uut välja mõelda on sageli üpris naeruväärsed. Ja ikka rohkem õpime hindama stiili — seda distsipliini kunstis, milleta iga teos muutub ähmaseks viir-varriks.

Ka selles mõttes pole «Estonia» lavastuses midagi uut: Mai Murdmaa koreograafia on välja peetult stiilipuhas, hispaaniapäranane.

Kuid ometi tahaks rääkida sellest, et «Võluri» lavastus on tõepoolest uus — nii artistidele kui ka publikule. Ja seda mitte ainult sellepärast, et Mai Murdmaa de Falla lavastus on esmakordne NSV Liidus ja teine maailmas... (esimene Leonid Mjassini lavastus Monte-Carlos).

Teatrikülastaja on harjunud traditsiooniliste «ballettide-jutustustega», kus tegelaste suhete arengu jälgimine ei nõua publikult erilist pingutust. «Võlur» seevastu esitab nõudmisi ka publikule: see on lavastus, kus eesriide avanedes on tegelaste suhted ammugi välja kujunenud. Laval näeme novelli lahendust; novell ise peab valmima meie kujutluses. «Võlur» pole ballett nendele, kes tulid teatrisse ainult ilusa tantsu pärast. See on haarav psühholoogiline draama, mille kaasaajajaks me saame.

Ja samal ajal pole lavastuses midagi ebamäärast. Noore ballettmeisteri Mai Murdmaa loodud koreograafilised karakteristikad vastavad täiel määral de Falla eredale teravalt rahvuslikule muusikale: need on niisama teravad ja eredalt individuaalsed. Huvitav on see, et Mai Murdmaa tõlgitseb muusikat mitte ainult «tantsude seadjana», vaid ka muusikuna. Nagu dirigent, kes partituuri kallal töötades leiab oma rõhud, oma aktsendid, nii leiab need ka Mai Murdmaa; tulemuseks on mitte üksnes kontrastne, vaid ka mitmeplaaniline lavastus. Kui ühe meeloodiliselt kaunima tantsu annab Mai Murdmaa mitte peategelastele, vaid kolmele tantsupaarile, siis seda mitte idüllilise

hetkelise «rahunemise» pärast. Mai Murdmaa tõlgitsuses muutub ballett enamaks kui kahe inimese draama — see on terve inimitunnete poeem. Huvitavaks näiteks tantsu «mitmeplaanilisusest» on «Tule tants». Tants on seatud solistile ja naisrühmale, temas on naissoolist Lucia rõhutatud naiselikkust, rõhutatud elurõõmu ja vitaalsust ning seda kõike askeetlikult karmi, musta rietatud naistantsurühma foonil.

Samal ajal on aga mitmed koreograafiaelemendid ühised nii Luciale kui ka naisrühmale. Sellega rõhutab lavastaja kahte poolust, kahte elu vastaskülge: seal on too maine nälg elada ja tunda ning samas kõrval — teeseldud või pealesurutud loobumine.

Võib arvata, et Mai Murdmaa lavastus valmistab teatud pettumuse nendele, kes «hispaania stiili» all kujutlevad taltsutamatu temperamendi väljamängimist, noavõitlust, väkuvaid pilke, kastanjette, kitarre ja muud taolist butafooriat...

Mis on siis too salapärane «hispaania stiil»?

«...Don Diego oli hispaanlane. Tema meelet ei olnud ilu ja armastus mitte midagi kerge, lodevat, vaid midagi tõsist, meisikut ning väga sageli raske, traagilise piiril asuvat.»

Nii kirjutas «Goyas» ühe oma tegelase iseloomustamiseks Lion Feuchtwanger, tark kirjanik ja suurepäranane Hispaania tundja. Need read võiksid anda võtme tervele lavastusele: nii Mai Murdmaa loodud tantsudele kui ka sellele, kuidas tantsijad need tantsud lahti mõtestavad.

Mai Murdmaa avab «Võluri» kangelased erineva tantsulise karakteristika abil. Carmelo juures väldib ta teadlikult üldist «hispaanialikkust». Carmelo — see pole hispaanlane üldse, vaid kõigepealt kannatav inimene: tema tants on kirglik küsimus ja piinav mõistmine. Mitte ühtegi efektset boleeroosi terve balleti jooksul. Näeme lihtsalt suurt inimlikkust.

Ja teiselt poolt: kuidas need «hispaania väljaastumiste» teravad, mehelikult uhked võtted muutuvad «Viirastuse tantsus» enesekindlaks ja arvestatud poseerimiseks! Julgelt annab noor ballettmeister viirastuse tantsule võimalikult efektse koreograafilise lahenduse ja kui tantsus nii Candelase kui Luciaga korduvad ikka samad ilusad pas'd ja port de bras'd, mõistab teatrikülastaja nende tagant Viirastuse hingelist külmust ja vaesust.

Ning siis Candelase tants, täpselt — Candelase kuju, mis omgi vahest lavastuse suurim õnnestumine.

Vaadakem Candelast tantsus Carmeloga ja Candelase soolotants! Pole juhus, et Mai Murdmaa andis Candelasele sooloks just tantsud, millega kaas-

neb vokaalpartii: Candelas, hispaanlanna, on täiesti avameelne ainult iseendaga. Ainult ükski, iseendaga valab ta välja oma piinad, kahtlused, armastuse ja kire. Vaadates tantsu, unustame isegi laulja orkestris. Seda kuulates kuulame just Candelase häält...

Muidugi ei tohi unustada, et Candelast tantsis Ulle Ulla, artist, kelle omapäraks on see, et kõik, mis ta laval teeb, muutub ilusaks ja suureks.

Candelas pole esimene hispaanlanna Ulle Ulla loominguks — ta on tantsinud hispaania tantsu «Raimondas», «Carmenis» ja «Luikede järves», Raveli «Boleero» on juba aastaid «Estonia» repertuaaris. Kuid ikkagi hämmastab Ulle Ulla tantsu eripärased ja rikkus. Ulle Ulla on artist, kes ennast kunagi ei korda, kuigi ta alati «kõneleb» julgetes ja kirglikes täistoonides. Väljaitlematus, kribulisus ja muu taoline on Ulle Ulla loominguks võõras. Ja Candelase puhul jääb üle ainult artistile õnne soovida — jällegi uue sünni puhul osas, mille dramatism, psühholoogiline ilmestus ületab tavalise balletilaval nähtu.

Ulle Ulla artistlik temperament seab erakordselt suured nõudmised ka ta partnerite suhtes. Just seepärast oli rõõmsaks elamuseks Juris Zigursi tants Viirastuse osas. Võib uskuda, et noore artisti mõtlemapanev, loov suhtumine osasse annab palju lootusi tulevikuks.

Lavastus, mis on lahendatud nn. «kammerlikus plaanis», mis ei püüa hillata massitantsude ja värvidega («Võlurile» on leitud õnnestunult must-tumepunane «kirglik» koloriit), nõuab ka tugevat tantsijate-näitlejate ansambli. «Võluris» on see ansambel olemas: peale eespool nimetatute veel Natalia Tkatchova Lucia ja Endrik Kerge Carmelo osas. Siiski jääb mulje, et Endrik Kerges on veel «midagi», mis lubab järgmistes etendustes loota veelgi suuremat ilmekust. Artisti töö on lakkamatu eneseületamine. Kui tundub, et igas oma uues osas Ulle Ulla nii või teisiti «ületab ehnast», siis Endrik Kergel seisab see veel ees. Võimekatelt nõutakse. Ja üleprantsuse vanasõnagi: ««Heal» on vaenlane — ta nimi on «parem»»

«...Just nagu oleks esimest korda balletti näinud!»

Nii ütles üks mu sõber, kui pärisin talt «Võluri» muljeid. Kui nüüd järele mõelda, on see parimaks hinnanguks uuele lavastusele, noore ballettmeisteri Mai Murdmaa kolmandale lavastusele.

Hea on kunstiteos, mis alati mõjub unikaalselt, ennenähtamatult.

Iga kunstiteos peab olema uus ja kordumatu. Seda on ka «Suur võlur — armastus» — noore ballettmeisteri Mai Murdmaa kolmas lavastus.